

MAREK WÓJTOWICZ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

PROBLEMATYKA FILOZOFICZNA W 50-LETNIEJ HISTORII „ŚLĄSKICH STUDIÓW HISTORYCZNO-TEOLOGICZNYCH”

Półwiecze nieprzerwanego wydawania periodyku naukowego skłania do refleksji nad jego charakterem i znaczeniem. Refleksja ta powinna dotyczyć przede wszystkim zagadnień historycznych i teologicznych, jak jest to jasno zawarte w opisie profilu pisma: „Zgodnie z tytułem czasopisma publikowane są w nim prace z zakresu historii oraz teologii”¹. Obie te dyscypliny naukowe cechują się silnymi związkami z filozofią – nie tylko należą do tego samego obszaru nauk humanistycznych, ale także, co istotniejsze, od stuleci wzajemnie przenikają się na wielu polach prowadzonych badań. Dotyczy to zwłaszcza teologii, czemu wyraz daje inny fragment profilowej charakterystyki czasopisma: „Obszar teologii ujmowany jest tu szeroko. Obejmuje on zarówno zwykły kanon dziedzin teologicznych, jak i wszelkie **zagadnienia z pogranicza teologii i innych dyscyplin**. W ten sposób promowane są badania interdyscyplinarne, dotyczące **spotkania teologii z filozofią**, naukami społecznymi, także naukami ścisłymi czy wreszcie, w szerszym pojęciu, z różnymi obszarami kultury [podkr. M.W.]”². O tym, że otwartość na publikowanie tekstów poruszających problematykę filozoficzną nie pozostała jedynie w sferze deklaracji, świadczy pokaźna liczba tekstów z tego zakresu, które ukazały się w dotychczas wydanych tomach „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych” [dalej: SSHT].

Spśród różnych rodzajów publikacji zamieszczonych w SSHT w latach 1968–2016 do analizy wybrane zostały wyłącznie artykuły naukowe, gdyż to one stanowią treściowy rdzeń czasopisma naukowego³. Czterdzieści z nich ma charakter ściśle filozoficzny albo, w nielicznych przypadkach, interdyscyplinarny, z z wyraźnym komponentem filozoficznym. Rezultaty badań zawartych w tych artykułach zostaną przedstawione w następującym porządku: najpierw treści odnoszące się do bezpośrednich związków między filozofią – bądź ogólniej: nauką – a teologią, następnie dotyczące wyróżnionych subdyscyplin filozoficznych (kolejno: antropologii, etyki i filozofii matematyki), a na końcu – wszystkich innych subdyscyplin. Każdy omawiany tekst został zakwalifikowany do dokładnie jednej z wyliczonych właśnie części niniejszego opracowania. Celem tak jednoznacznego zaszeregowania

¹ www.wtl.new.us.edu.pl/e107_plugins/wtl_ssht/index.php [dostęp: 25.02.2017].

² Tamże.

³ W tomach SSHT znajdują się także między innymi recenzje, omówienia czy sprawozdania. Jednak artykuły nie tylko zajmują najwięcej stron, lecz są ponadto uznawane za nośnik treści merytorycznie najistotniejszych, o czym świadczy chociażby ministerialny system punktowania publikacji w czasopismach (punkty przydzielane są jedynie za autorstwo bądź współautorstwo artykułów naukowych).

nia treści artykułów, mimo iż tematykę niektórych z nich należałoby przypisać do większej liczby kategorii, było zwiększenie klarowności wyводу.

1. Filozofia (nauka) a teologia

Filozoficzny namysł nad kwestiami teologicznymi – okreśłany zazwyczaj jako filozofia Boga, filozofia religii bądź teologia naturalna – ma wielowiekową tradycję i nadal stanowi ważne pole badań polskich filozofów⁴. Mogłoby się wydawać, że właśnie ta problematyka będzie często gościć na łamach pisma zorientowanego na podejmowanie zagadnień z teologii i nauk dla niej pomocniczych. Tak jednak nie jest. Kwestie przymiotów oraz istnienia Boga, najbardziej charakterystyczne dla teologii naturalnej, wprost podejmuje tylko jeden artykuł⁵. Jego autor, Jerzy Dadaczyński, przeanalizował treści zawarte w niemieckim katechizmie wydanym w 1978 r. Okazuje się, że problem rozumowej poznawalności Boga został tam przedstawiony mało wyraziście, a zarazem w sposób bliski fideizmowi. Dadaczyński odnosi się do tego stanowiska krytycznie, gdyż jest ono trudne do zaakceptowania w świetle poglądów większości filozofów chrześcijańskich oraz jednoznacznych wypowiedzi Soboru Watykańskiego I. Autor uważa, że ten swego rodzaju ukłon w stronę teologów protestanckich ma niewiele wspólnego z autentycznym rozumieniem ekumenizmu, który nie ukrywa istniejących między poszczególnymi wyznaniem różnic – w tym wypadku dotyczących racjonalnego poznania Boga.

Trzy artykuły podejmują kwestie wiążące się z wzajemnym oddziaływaniem na siebie filozofii i teologii. Propozycja opisu dynamiki relacji obu tych dyscyplin naukowych stała się tematem tekstu Jerzego Cudy. Po wielowiekowym traktowaniu filozofii jako „służebnicy teologii” nadszedł wiek XX, a wraz z nim epoka myślenia hermeneutycznego. W efekcie, zdaniem autora, pojawiła się możliwość odwrócenia ról – traktowania treści teologicznych jako pomocy w poszukiwaniu najgłębszych znaczeń, zwłaszcza sensu ludzkiego bytowania. Cuda sugeruje konieczność dokonania kolejnej korekty opisywanej relacji. Teologia i filozofia w komplementarnym dialogu miałyby wspólnie służyć rozumieniu tożsamości człowieka (*theologia et philosophia: ancillae hominis*)⁶.

W dwóch innych artykułach podjęto kwestię korzyści, jakie teolog – a także szerzej: każda osoba wierząca – może odnieść w wyniku podjęcia namysłu filozoficznego. Bernard Hałaczek podkreślił znaczenie charakterystycznej dla filozofii umiejętności stawiania pytań i poszukiwania całościowego rozumienia doświadczanej rzeczywistości⁷. Z kolei Mieczysław Bombik podał konkretne przykłady poważnych błędów, na popełnienie których narażony jest teolog pozbawiony elementarnej wiedzy z zakresu logiki, oraz wskazał na konieczność znajomości tej

⁴ Świadczyć o tym może chociażby stała praktyka tworzenia sekcji filozofii religii podczas obrad ostatnich Polskich Zjazdów Filozoficznych, a to oznacza, że co najmniej kilkanaście osób przedstawia wystąpienia z tego zakresu. Warto zaznaczyć, że niektóre równie „zasłużone” subdyscypliny filozoficzne w ogóle na tych zjazdach nie były jako odrębna sekcja obrad reprezentowane.

⁵ Por. J. Dadaczyński, *Poznanie istnienia Boga według ekumenicznego katechizmu dla dorosłych „Neues Glaubensbuch”*, SSHT 17 (1984), s. 27-49.

⁶ Por. J. Cuda, *Teologia – filozofia: antropo-logika komplementarnej służby*, SSHT 46,1 (2013), s. 73-75.

⁷ Por. B. Hałaczek, *Filozofia – nauką zadumy i rozumienia, szkołą teologicznego myślenia*, SSHT 30 (1997), s. 25-34.

części wiedzy filozoficznej: „teolog, jeśli chce, aby dyscyplina, którą uprawia, była nauką, musi konstruowane zdania uzasadniać zgodnie z wymogami współczesnej metodologii i nauki”⁸.

Trzy teksty podejmują natomiast problem interpretacji treści teologicznych w kontekście teorii ewolucji. Jest to jedno z najczęściej dyskutowanych współcześnie zagadnień wspólnych dla teologii i nauk empirycznych, a podejmowane jest zwykle z wykorzystaniem aparatu pojęciowego filozofii przyrody bądź filozofii nauki. Tadeusz Wojciechowski w obszernym artykule przedstawił historię recepcji teorii ewolucji przez środowisko teologiczne. Autor tłumaczy przyczyny początkowej nieufności wielu teologów do koncepcji rozwoju świata zaprezentowanej po raz pierwszy przez Darwina i przedstawia racje – w tym wynikające z nowych interpretacji Księgi Rodzaju – które skłoniły ich do akceptacji paradygmatu ewolucyjnego. Warto podkreślić, że w tekście Wojciechowskiego znajdujemy opis postulowanej relacji między przyrodoznawstwem a teologią, który w dużej mierze jest zgodny z treściami opublikowanej kilkanaście lat później encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*⁹.

Historia zmian w ocenie darwinizmu jest przedmiotem także dwóch artykułów Hałaczka. W pierwszym z nich przekonuje on, że podejrzliwy stosunek Kościoła do teorii ewolucji spowodowany był nie tyle – jak się często uważa – konserwatywnym, statycznym sposobem interpretacji rzeczywistości, ile zamiarem obrony wyjątkowego statusu ontycznego człowieka. Błędem teologów było zastosowanie wątpliwej jakości argumentacji przyrodniczej w celu realizacji owego słusznego zamiaru¹⁰. W innym miejscu Hałaczek przedstawia i komentuje odniesienia do ewolucjonizmu zawarte w kolejnych dokumentach Kościoła. Wiele pozornych sprzeczności między wiarą a ewolucjonizmem zostało stopniowo wyjaśnionych, chociaż pozostają kwestie sporne, z których najważniejszą jest dylemat monogenizm–poligenizm. Według autora artykułu, bezsporną zaletą poważnego zaangażowania się teologów w poszukiwanie właściwej interpretacji teorii ewolucji stało się głębsze poznanie specyfiki uprawianej przez nich dyscypliny¹¹.

2. Antropologia filozoficzna

Analiza kwestii wynikających z filozoficznego namysłu nad człowiekiem pojawiła się jako główny temat wielu tekstów opublikowanych w SSHT. Pięć z nich wiąże się z przedstawioną już problematyką ewolucjonizmu. Kazimierz Kłoskowski zaprezentował wyniki badań genetycznych nad przodkami *Homo sapiens*, które mogą pomóc w naukowym rozstrzygnięciu wspomnianego sporu między monogenizmem a poligenizmem. Chociaż wiele przemawia za tym pierwszym stanowiskiem, to – zdaniem autora artykułu – „można jednak wątpić, czy dane te są wystarczające do rozwiązania problemu antropogenezy na drodze samych mechanizmów ewolucji”¹². Z kolei Hałaczek w kontekście sporu o pochodzenie człowieka wskazuje na zasadnicze różnice między paradygmatem teologicznym

⁸ M. Bombik, *Sprawa stosowania dzisiejszej logiki we współczesnej teologii*, SSHT 23/24 (1990/1991), s. 169.

⁹ Por. T. Wojciechowski, *Teoria ewolucji i wiara*, SSHT 12 (1979), s. 108-116.

¹⁰ Por. B. Hałaczek, *Człowiek w statycznym i dynamicznym poglądzie na świat*, SSHT 7 (1974), s. 197-206.

¹¹ Por. tenże, *Ewolucja poglądów teologicznych na ewolucję*, SSHT 31 (1998), s. 21-24.

¹² K. Kłoskowski, *Zagadnienie ewolucji człowieka. Współczesne koncepcje antropogenezy*, SSHT 29 (1996), s. 239.

a biologicznym w badaniach nad człowiekiem. Każda z tych dyscyplin formułuje odmienne pytania i w różnych sposób stara się je rozstrzygnąć, a zatem pochopnie stwierdzane niezgodności między rezultatami ich badań często mają tylko pozorny charakter¹³.

Autorzy trzech artykułów podjęli kwestię antropologiczne w świetle ewolucjonizmu Pierre'a Teilharda de Chardin. Bernard Błoch scharakteryzował metodologiczną specyfikę badań nad pochodzeniem i istotą człowieka, które prowadził francuski jezuita, określaną zwykle jako fenomenologia. Autor tekstu wyjaśnił, że ma ona niewiele wspólnego z osiągnięciami nurtu filozoficznego zapoczątkowanego przez Edmunda Husserla i oznacza swoistą, opartą na przyrodoznawstwie i psychologii metodę badania procesu antropogenezy¹⁴. Z kolei Wojciechowski szczegółowo i zarazem krytycznie omówił różne interpretacje Teilhardowskiej koncepcji duszy ludzkiej, w tym zwłaszcza zatrzymując się na zagadnieniu jej ewolucyjnej genezy. Przyniesione argumenty mają dowodzić braku sprzeczności między tezą o stopniowym wylanianiu się duszy z materii a antropologią chrześcijańską, która podkreśla, że stworzenie duszy dokonało się z „nicości podmiotu”¹⁵. Natomiast Hałaczek porównał dwa bazujące na ewolucjonizmie sposoby rozumienia człowieka: Teilharda oraz Jacquesa Monoda. Zestawiając je, autor artykułu uwypukla zarówno wspólne dane wyjściowe, jak i – co musi skłaniać do pogłębionej refleksji nad rolą czynników subiektywnych w poznaniu naukowym – sformułowane na ich podstawie całkowicie różne koncepcje istoty ludzkiej: determinizm Monoda i finalizm Teilharda¹⁶.

Artykuł Marka Panka prezentuje najważniejsze rysy antropologii Gabriela Marcela. Autor tekstu podkreśla specyfikę poglądów francuskiego myśliciela, który potrafił twórczo zespolic idee charakterystyczne dla filozofii egzystencji i filozofii spotkania z postulatami personalizmu oraz z otwartością na transcendentalny wymiar człowieka¹⁷. Przedstawione przez Marcela rozróżnienie między dwiema zasadniczymi postawami człowieka, między „być” a „mieć”, to główny temat artykułu Michała Drożdża napisanego w języku niemieckim¹⁸. Zaproponowana argumentacja o charakterze personalistycznym ma uzasadnić ontyczny prymat bycia nad posiadaniem.

Swoiste dla człowieka fenomeny stały się treścią badań przedstawionych przez Mieczysława Bombika i Witolda Kanię. Pierwszy z nich przeanalizował możliwe biologiczne i filozoficzne sposoby definiowania śmierci. Dowodzi przy tym, że różne koncepcje rozumienia śmierci w filozofii są pochodną odmiennych stanowisk w zakresie ontologii oraz psychologii¹⁹. Tekst Kanię koncentruje się na filozoficznych aspektach problematyki przebaczenia. Ukazane w nim zostały warunki niezbędne do zaistnienia autentycznego pojednania między dwiema osobami, a także – co zasługuje na szczególną uwagę – możliwe znaczenia i sens

¹³ Por. B. Hałaczek, *Między biologią a teologią: człowiek*, SSHT 33 (2000), s. 184-190.

¹⁴ B.G. Błoch, *Fenomenologiczne ujęcie antropogenezy u Teilharda de Chardin (pewne aspekty epistemologiczno-metodologiczne)*, SSHT 7 (1974), s. 207-214.

¹⁵ Por. T. Wojciechowski, *Teilhardowska koncepcja transcendencji duszy ludzkiej i jej wpływ na chrześcijańską antropologię filozoficzną*, SSHT 7 (1974), s. 231-243.

¹⁶ Por. B. Hałaczek, „Oddolna” antropologia filozoficzna P. Teilharda de Chardin i J. Monoda, SSHT 22 (1989), s. 197-209.

¹⁷ Por. M. Panek, *Koncepcja człowieka w antropologii Gabriela Marcela*, SSHT 33 (2000), s. 191-199.

¹⁸ Por. M. Drożdż, *Der Mensch zwischen „sein” und „haben”*, SSHT 41,2 (2008), s. 407-422.

¹⁹ Por. M. Bombik, *Filozoficzne pojęcia śmierci*, SSHT 40,2 (2007), s. 445.

przebaczenia kolektywnego, dotyczącego narodu, rasy czy Kościoła²⁰. W innym artykule, napisanym w języku hiszpańskim, Kania prezentuje antropologiczne podstawy koncepcji kontaktu terapeutycznego, wypracowanej przez wybitnego polskiego psychiatrę i humanistę, Antoniego Kępińskiego. Tekst szczególnie akcentuje aksjologiczny wymiar postulowanej relacji pomocowej²¹.

3. Etyka

Głównym przedmiotem naukowych zainteresowań Kani są badania z zakresu etyki i im właśnie poświęcił najwięcej opublikowanych w SSHT tekstów. Zwraca uwagę seria trzech artykułów w języku hiszpańskim, w których przedstawił wybrane aspekty poglądów etycznych wybitnych postaci angielskiej filozofii analitycznej: Georga Edwarda Moore'a, Haralda Arthura Pricharda oraz Williama Davida Rossa²². Tekst dotyczący Moore'a koncentruje się na zawartym w *Principia Ethica* sposobie badania zagadnień etycznych oraz na odmianie utilitaryzmu, którego był on zwolennikiem. Z kolei refleksja Kani nad myślą Pricharda odnosi się przede wszystkim do kontrowersyjnej tezy profesora Oxfordu o braku związku między obowiązkiem a dobrem moralnym. Natomiast w artykule poświęconym filozofii Rossa podjęta została problematyka metaetyczna, a w szczególności kwestia definiowania i znaczenia pojęcia „słuszność moralna”.

Poglądy etyczne wysunięte przez przedstawicieli XX-wiecznej filozofii stały się tematem jeszcze dwóch innych tekstów. Witold Worach wychodzi od analizy rozumienia Boga w myśli Emmanuela Lévinasa, aby finalnie wykazać, że refleksja człowieka nad Absolutem nieuchronnie prowadzi, zdaniem francuskiego myśliciela, do problematyki etycznej, a nawet więcej – do konieczności zajęcia właściwej postawy, postawy odpowiedzialności względem drugiego człowieka²³. Kania w kolejnym artykule napisanym w języku hiszpańskim przedstawia dorobek niedawno zmarłego Tadeusza Ślipki. W tekście zaakcentowano zwłaszcza znaczenie badań polskiego tomisty nad zagadnieniem związku prawa naturalnego ze światem obiektywnych wartości²⁴.

W tomach SSHT znajdują się także dwie publikacje z zakresu bioetyki. Hałaczek zwraca uwagę na wiele wspólnych uwarunkowań współczesnych problemów ekologicznych i bioetycznych – w dużej mierze wynikają one z cywilizacyjnego rozwoju i niejako domagają się najogólniejszej refleksji nad człowiekiem i jego miejscem w przyrodzie: „Tematyka relacji podmiotu do przedmiotu tkwi u korzeni zarówno kryzysu ekologicznego, jak też większości dylematów bioetycznych”²⁵. Natomiast Kania w swym artykule przedstawił historyczne ujęcie

²⁰ Por. W. Kania, *O przebaczeniu indywidualnym i kolektywnym. Refleksja filozoficzna*, SSHT 42,2 (2009), s. 59-69.

²¹ Por. tenże, *La necesidad de la humanización de la psiquiatría en el pensamiento de Antoni Kępiński*, SSHT 47,2 (2014), s. 306-315.

²² Por. W. Kania, *Principia Ethica de G.E. Moore y los comienzos de la ética analítica*, SSHT 39,2 (2006), s. 347-359; tenże, *Descansa la filosofía moral en un error?*, SSHT 39,1 (2006), s. 93-102; tenże, *El significado de lo correcto según W.D. Ross*, SSHT 38,2 (2005), s. 143-156.

²³ Por. W. Worach, *Etyka na śladach Innego. Transcendencia Boga w filozofii Emmanuela Lévinasa*, SSHT 38,2 (2005), s. 380-396.

²⁴ Por. W. Kania, *La ley natural y los valores a la luz de la filosofía tomista de T. Ślipko SI*, SSHT 41,2 (2008), s. 322-329.

²⁵ B. Hałaczek, *Wspólnota problemów ekologiczno-bioetycznych*, SSHT 25/26 (1992/1993), s. 156.

biologicznych kryteriów śmierci – od krążeniowo-oddechowego do mózgowego, najczęściej obecnie stosowanego. Szczególny nacisk położył przy tym na kwestie najbardziej istotne i współcześnie dyskutowane: sposoby weryfikacji przyjętych kryteriów oraz aspekty transplantologiczne²⁶.

4. Filozofia matematyki

W SSHT opublikowanych zostało dziewięć artykułów z dziedziny filozofii matematyki, a autorem każdego z nich jest Dadaczyński. Trzy teksty bezpośrednio dotyczą dzieł twórcy teorii mnogości, Georga Cantora. Najobszerniejszy z nich podejmuje kwestię kryteriów matematyczności teorii: najpierw w ujęciu historycznym, a następnie w oparciu o przełomowe badania Cantora. Dadaczyński przedstawia także pogląd niemieckiego uczonego na relacje matematyki z innymi dyscyplinami naukowymi²⁷. Kolejny artykuł prezentuje związki twórczości Cantora z logicyzmem – jednym z najważniejszych nurtów XX-wiecznej filozofii matematyki. Dadaczyński uzasadnia tezę o antycypowaniu przez Cantora głównych idei logicyzmu, chociaż dopiero Bertrand Russell i Alfred N. Whitehead zrealizowali – nawet jeśli nie w pełni zadowalający sposób – ideę wyprowadzenia całej matematyki z logiki²⁸. Inny tekst przedstawia natomiast mniej znane poglądy Cantora na filozoficzne podstawy nauk przyrodniczych. Niemiecki uczonego, wychodząc od swoich badań z zakresu matematyki, zakwestionował mechanistyczne konsekwencje fizyki newtonowskiej, która błędnie zakłada ciągłość czasu i przestrzeni²⁹.

Inne dwa artykuły ukazują związki między filozofią matematyki a myślą wybitnych przedstawicieli humanistyki: Immanuela Kanta i Carla Gustawa Junga. Stanowisko autora *Krytyki czystego rozumu* silnie wpłynęło, zdaniem Dadaczyńskiego, na wszystkie najważniejsze współczesne koncepcje podstaw matematyki: logicyzm, intuicjonizm oraz formalizm³⁰. Psychologia Junga została natomiast wskazana przez wybitnego matematyka Herberta Meschkowskiego jako empiryczne uzasadnienie tezy mówiącej o realnym istnieniu obiektów matematycznych. Dadaczyński argumentację tę ocenia krytycznie, przede wszystkim ze względu na brak jednoznacznej interpretacji ontologicznych konsekwencji Jungowskiej teorii archetypów³¹.

Trzy teksty Dadaczyńskiego podejmują problem matematycznego rozumienia nieskończoności. W jednym z nich przedstawione zostały dzieje tego zagadnienia w myśli starożytnej (zwłaszcza Zenona z Elei, Antyfona, Arystotelesa i Euklidesa) z zaakcentowaniem znaczenia zaproponowanego przez Stagirytę podziału na nieskończoność aktualną i potencjalną³². W kolejnym artykule Dadaczyński komen-

²⁶ Por. W. Kania, *Kryterium śmierci mózgowej w perspektywie historycznej*, SSHT 40,2 (2007), s. 350-363.

²⁷ Por. J. Dadaczyński, *Swoistość matematyki w ujęciu Georga Cantora*, SSHT 30 (1997), s. 51-82.

²⁸ Por. tenże, *Koncepcja matematyki G. Cantora a idea logicyzmu*, SSHT 31 (1998), s. 38-53.

²⁹ Por. tenże, *Elementy filozofii przyrody Georga Cantora*, SSHT 23/24 (1990/1991), s. 135-145.

³⁰ Por. tenże, *Filozofia matematyki Immanuela Kanta jako punkt odniesienia filozofii matematyki stowarzyszonych z klasycznymi kierunkami badań podstaw matematyki*, SSHT 32 (1999), s. 23-36.

³¹ Por. tenże, *Psychologia analityczna C.G. Junga a skrajny realizm w ontologii matematyki*, SSHT 31 (1998), s. 30-37.

³² Por. tenże, *Koncepcja nieskończoności w matematyce i filozofii antycznej*, SSHT 30 (1997), s. 35-49.

tuje inspirowaną przez poglądy Platona argumentację Augustyna, wysuniętą zresztą w sporze teologicznym, za realnością nieskończoności aktualnej³³. Trzeci tekst omawia zasługi Davida Hilberta, który na początku XX w., w ramach realizacji zamiaru sformalizowania matematyki, podał poważne racje za zasadnością posługiwania się w niej pojęciem nieskończoności³⁴. Natomiast w innym artykule Dardaczyński zaproponował przekrojowe spojrzenie na problematykę historii królowej nauk z punktu widzenia rozwoju rozumienia pojęcia wielkości matematycznej³⁵.

5. Inne subdyscypliny filozoficzne

Zestawienie tekstów filozoficznych, które ukazały się w SSHT, przyniosło zaskakujące rezultaty. Otóż znaleźć tam można jedynie dwa artykuły, których główna treść dotyczy tradycyjnie najważniejszego działu filozofii – metafizyki. Pierwszy z nich, autorstwa Franciszka Gruszki, przedstawia najważniejsze tezy ontologiczne myśli Edith Stein. Omówione zostały kolejno: możliwe sposoby istnienia; rozumienie substancji; struktura, sens, analogia i indywidualność bytu. Gruszka, analizując poglądy Stein w kontekście filozofii tomistycznej, wskazuje na rozwiązania, które przejęła z klasycznych koncepcji, a zarazem podkreśla oryginalność i specyfikę jej stanowiska metafizycznego³⁶. Tekst Bogdana Ogrodnika dotyczy z kolei rozumienia czasu, a zwłaszcza jego związku z wiecznością. W oparciu o ontologię Romana Ingardena ukazane zostało przenikanie się teraźniejszości podmiotu z ponadczasowością (teraźniejszością bytu wiecznego). Ustalenie to, zdaniem Ogrodnika, ma doniosłe znaczenie dla konkretnej egzystencji człowieka³⁷.

Dwa artykuły Andrzeja Abdanka-Kozubskiego dotyczą zagadnień filozofii przyrody. Jeden z nich przedstawia niekorzystny wpływ XX-wiecznych koncepcji metanaukowych, w tym zwłaszcza Thomasa Kuhna, na racjonalność ludzkiego poznania oraz na rozumienie miejsca człowieka w przyrodzie. Reakcją filozofów chrześcijańskich na te zagrożenia może stać się, zdaniem Abdanka-Kozubskiego, twórcze rozwinięcie metafizyki Whiteheada³⁸. Drugi tekst ukazuje podstawy współczesnych sposobów rozwiązywania problemów ekologicznych. Autor poddaje analizie fizjocentryzm, antropocentryzm i etologię³⁹. Trzeba nadmienić, że rezultaty filozoficznego namysłu nad przyrodą (szczególnie nad interpretacjami i znaczeniem teorii ewolucji) obecne są w wielu innych artykułach opublikowanych w SSHT i zostały omówione w innym miejscu niniejszego opracowania.

Wreszcie treść trzech tekstów należy zaklasyfikować do historii filozofii, gdyż dotyczy ona dosyć szerokiego spektrum poglądów konkretnych myślicieli. Justyna Krocak zarysowała sofiologię Pawła Florenskiego. Rosyjski filozof starał się przezwyciężyć separację Boga, człowieka i świata na rzecz wszechjedności, w której „wszystkie te elementy znajdują się w organicznym związku, ale zarazem

³³ Por. tenże, *Akceptacja nieskończoności aktualnej u św. Augustyna*, SSHT 32 (1999), s. 11-22.

³⁴ Por. tenże, *Pojęcie nieskończoności w matematyce*, SSHT 35,2 (2002), s. 265-270.

³⁵ Por. tenże, *Funkcje pojęcia wielkości w badaniach temporalności matematyki*, SSHT 31 (1998), s. 54-70.

³⁶ Por. F. Gruszka, *Koncepcja bytu w filozofii Edyty Stein*, SSHT 22 (1989), s. 163-195.

³⁷ Por. B. Ogrodnik, *Czas i wieczność*, SSHT 31 (1998), s. 78-79.

³⁸ Por. A. Abdank-Kozubski, *Bóg – człowiek – przyroda we współczesnych koncepcjach rozwoju nauki*, SSHT 25/26 (1992/1993), s. 167-168.

³⁹ Por. tenże, *Wybrane koncepcje przewyższania kryzysu ekologicznego*, SSHT 44,1 (2011), s. 59-65.

nie zlewają się ze sobą w indyferentną całość, lecz tworzą szczególną polifoniczną strukturę⁴⁰. Tematem artykułu Wojciecha Bernasiewicza jest twórczość Luigiiego Pereysona, a zwłaszcza jej aspekty egzystencjalistyczne, personalistyczne i hermeneutyczne. Pereyson wywarł silny wpływ na współczesną filozofię włoską, a w gronie jego uczniów znaleźli się myśliciele tej miary, co Gianni Vattimo czy Umberto Eco⁴¹. Publikacja Kania, napisana w języku hiszpańskim, akcentuje te wątki filozofii dramatu Józefa Tischnera, które nawiązują do Heglowskiej dialektyki pana i niewolnika⁴².

Podsumowanie

Analiza treści artykułów, które znalazły się w dotychczas wydanych tomach SSHT, skłania do kilku zasadniczych wniosków. Przede wszystkim problematyka filozoficzna jest bezspornie obecna na przestrzeni 50-letniej historii ukazywania się czasopisma⁴³. W kontekście jego dość wyrazistego tytułu tezy tej nie można uznać za oczywistą. Zarazem trzeba stwierdzić, że poruszane w SSHT zagadnienia filozoficzne nie oddają we właściwych proporcjach faktycznego stanu badań prowadzonych w ostatnich dziesięcioleciach przez polskich filozofów. Nadreprezentowane są filozofia przyrody i filozofia matematyki, natomiast ontologia, estetyka czy filozofia społeczna – są niemal nieobecne.

Tendencję tę łatwo wyjaśnić, tym razem nawiązując do pierwszego z członów tytułu pisma. Otóż autorami większości omawianych tekstów są śląscy filozofowie związani z lokalnym Kościołem, zresztą w przeważającej mierze wyjątkowo silnie związani, gdyż pełnią posługę prezbiterów archidiecezji katowickiej. Ich artykuły są wyrazem indywidualnych zainteresowań badawczych, które rozwijali bądź nadal rozwijają w ramach swojej pracy naukowej w kościelnych uczelniach i fakultetach: Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (Abdank-Kozubski, Kania), Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Bombik, Hałaczek), Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie (Dadaczyński).

Należy mieć nadzieję, że łamy SSHT nadal pozostaną otwarte na prezentowanie rezultatów badań filozoficznych. W minionych 50 latach ukazało się bowiem wiele wartościowych, interesujących tekstów. Stanowią one zarazem swego rodzaju wizytówkę działalności naukowej prowadzonej przez górnośląskich filozofów chrześcijańskich.

⁴⁰ T. Obolovitch, *Metafizyka jako apologetyka. O metodzie w rosyjskiej filozofii religijnej*, cyt. za: J. Krocak, *Wybrane wątki Pawła Florenskiego koncepcji sofologicznej – próba syntezy*, SSHT 46,1 (2013), s. 104.

⁴¹ Por. W. Bernasiewicz, *Osoba, prawda i objawienie w filozofii Luigiiego Pereysona*, SSHT 38,1 (2005), s. 131-151.

⁴² Por. W. Kania, *Libertad y cautiverio. Inspiraciones hegelianas de la filosofía del drama de Józef Tischner*, SSHT 45,1 (2012), s. 121-129.

⁴³ Artykuły filozoficzne stanowią około – gdyż trudno jednoznacznie określić, wobec braku ostrej definicji, które teksty są artykułami naukowymi – 4% wszystkich artykułów zamieszczonych w SSHT. Kwestie filozoficzne obecne są także w innego rodzaju publikacjach: materiałach, recenzjach, sprawozdaniach. Warto zaznaczyć, że spośród jedynie kilku zawartych w SSHT zbiorów materiałów z sympozjów, które odbywały się w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, aż w dwóch dominowała tematyka filozoficzna: sympozjum dotyczące wolności (por. SSHT 29 (1996), s. 125-209) oraz sympozjum poświęcone twórczości Konstantego Michalskiego (por. SSHT 31 (1998), s. 201-313).

Bibliografia

- Abdank-Kozubski A., *Bóg – człowiek – przyroda we współczesnych koncepcjach rozwoju nauki*, SSHT 25/26 (1992/1993), s. 163-169.
- Abdank-Kozubski A., *Wybrane koncepcje przewycięzania kryzysu ekologicznego*, SSHT 44,1 (2011), s. 59-65.
- Bernasiewicz W., *Osoba, prawda i objawienie w filozofii Luigiego Pereysona*, SSHT 38,1 (2005), s. 131-151.
- Błoch B.G., *Fenomenologiczne ujęcie antropogenezy u Teilharda de Chardin (pewne aspekty epistemologiczno-metodologiczne)*, SSHT 7 (1974), s. 207-214.
- Bombik M., *Filozoficzne pojęcia śmierci*, SSHT 40,2 (2007), s. 441-449.
- Bombik M., *Sprawa stosowania dzisiejszej logiki we współczesnej teologii*, SSHT 23/24 (1990/1991), s. 165-172.
- Cuda J., *Teologia – filozofia: antropo-logika komplementarnej służby*, SSHT 46,1 (2013), s. 65-75.
- Dadaczyński J., *Akceptacja nieskończoności aktualnej u św. Augustyna*, SSHT 32 (1999), s. 11-22.
- Dadaczyński J., *Elementy filozofii przyrody Georga Cantora*, SSHT 23-24 (1990-91), s. 135-145.
- Dadaczyński J., *Filozofia matematyki Immanuela Kanta jako punkt odniesienia filozofii matematyki stowarzyszonych z klasycznymi kierunkami badań podstaw matematyki*, SSHT 32 (1999), s. 23-36.
- Dadaczyński J., *Funkcje pojęcia wielkości w badaniach temporalności matematyki*, SSHT 31 (1998), s. 54-70.
- Dadaczyński J., *Koncepcja matematyki G. Cantora a idea logicyzmu*, SSHT 31 (1998), s. 38-53.
- Dadaczyński J., *Koncepcja nieskończoności w matematyce i filozofii antycznej*, SSHT 30 (1997), s. 35-49.
- Dadaczyński J., *Pojęcie nieskończoności w matematyce*, SSHT 35,2 (2002), s. 265-270.
- Dadaczyński J., *Poznanie istnienia Boga według ekumenicznego katechizmu dla dorosłych „Neues Glaubensbuch”*, SSHT 17 (1984), s. 27-49.
- Dadaczyński J., *Psychologia analityczna C.G. Junga a skrajny realizm w ontologii matematyki*, SSHT 31 (1998), s. 27-37.
- Dadaczyński J., *Swoistość matematyki w ujęciu Georga Cantora*, SSHT 30 (1997), s. 51-82.
- Drożdż M., *Der Mensch zwischen „sein” und „haben”*, SSHT 41,2 (2008), s. 407-422.
- Gruszka F., *Koncepcja bytu w filozofii Edyty Stein*, SSHT 22 (1989), s. 163-195.
- Hałaczek B., *Człowiek w statycznym i dynamicznym poglądzie na świat*, SSHT 7 (1974), s. 197-206.
- Hałaczek B., *Ewolucja poglądów teologicznych na ewolucję*, SSHT 31 (1998), s. 17-25.
- Hałaczek B., *Filozofia – nauką zadumy i rozumienia, szkołą teologicznego myślenia*, SSHT 30 (1997), s. 25-34.
- Hałaczek B., *Między biologią a teologią: człowiek*, SSHT 33 (2000), s. 184-190.
- Hałaczek B., *„Oddolna” antropologia filozoficzna P. Teilharda de Chardin i J. Monoda*, SSHT 22 (1989), s. 197-209.
- Hałaczek B., *Wspólnota problemów ekologiczno-bioetycznych*, SSHT 25/26 (1992/1993), s. 149-161.
- Kania W., *Descansa la filosofia moral en un error?*, SSHT 39,1 (2006), s. 93-102.
- Kania W., *El significado de lo correcto según W.D. Ross*, SSHT 38,2 (2005), s. 143-156.

- Kania W., *Kryterium śmierci mózgowej w perspektywie historycznej*, SSHT 40,2 (2007), s. 350-363.
- Kania W., *La ley natural y los valores a la luz de la filosofía tomista de T. Šlipko SI*, SSHT 41,2 (2008), s. 322-329.
- Kania W., *La necesidad de la humanización de la psiquiatría en el pensamiento de Antoni Kępiński*, SSHT 47,2 (2014), s. 306-315.
- Kania W., *Libertad y cautiverio. Inspiraciones hegelianas de la filosofía del drama de Józef Tischner*, SSHT 45,1 (2012), s. 121-129.
- Kania W., *O przebaczeniu indywidualnym i kolektywnym. Refleksja filozoficzna*, SSHT 42,2 (2009), s. 59-69.
- Kania W., *Principia Ethica de G.E. Moore y los comienzos de la ética analítica*, SSHT 39,2 (2006), s. 347-359.
- Kloskowski K., *Zagadnienie ewolucji człowieka. Współczesne koncepcje antropogenezy*, SSHT 29 (1996), s. 235-239.
- Krocak J., *Wybrane wątki Pawła Florenskiego koncepcji sotiologicznej – próba syntezy*, SSHT 46,1 (2013), s. 102-114.
- Ogrodnik B., *Czas i wieczność*, SSHT 31 (1998), s. 71-79.
- Panek M., *Koncepcja człowieka w antropologii Gabriela Marcela*, SSHT 33 (2000), s. 191-199.
- Wojciechowski T., *Teilhardowska koncepcja transcendencji duszy ludzkiej i jej wpływ na chrześcijańską antropologię filozoficzną*, SSHT 7 (1974), s. 215-244.
- Wojciechowski T., *Teoria ewolucji i wiara*, SSHT 12 (1979), s. 99-117.
- Worach W., *Etyka na śladach Innego. Transcendencja Boga w filozofii Emmanuela Lévinasa*, SSHT 38,2 (2005), s. 380-396.